

LANNOO'S AUTOBOEK ITALIË

LANNOO'S AUTOBOEK ITALIË

Blz. 2-3: opvallend bergmassief en bergbeklimmerswand in de Dolomiti di Sesto (Sextener Dolomiten); de Tre Cime di Lavaredo (Drei Zinnen). Blz. 4-5: San Miniato

in Toscane met de achthoekige kerk Santissima Annunziata en de Torre di Matilde. Deze bladzijde: avondromantiek in Porto op het eiland Giglio.

DE MOOISTE REISROUTES	10	Prehistorische paalwoningen bij de Alpen	227
Route 1: Lombardije, Piemonte en Valle d'Aosta	12	Rotstekeningen in Val Camonica	228
Route 2: Lombardije en Emilia-Romagna	30	Monte San Giorgio	229
Route 3: Ligurië	52	Sacri Monti in Piemonte en Lombardije	230
Route 4: Toscane	64	Ivrea	230
Route 5: Veneto, Friuli, Trentino, Zuid-Tirol	86	Machtscentra van de Longobarden	231
Route 6: De Adriatische kust	114	Residenties van het Huis van Savoye in Turijn en omgeving	232
Route 7: Lazio, Umbrië en de Abruzzes	138	Modelwijk Crespi d'Adda	233
Route 8: Van de Tyrreense naar de Adriatische Zee	154	Vicenza en de villa's van Palladio in Veneto	234
Route 9: Campanië, Calabrië, Basilicata, Apulië	174	Oude stad van Verona	235
Route 10: Sardinië	186	Santa Maria delle Grazie met <i>Het laatste avondmaal</i> van Leonardo da Vinci in Milaan	236
Route 11: Sicilië	200	Venetië en zijn lagune	237
Route 12: Malta	214	Venetiaanse verdedigingswerken uit de 15de tot 17de eeuw	237
HET UNESCO-WERELDERFGOED	226	Botanische tuin in Padua	238
ITALIË		Archeologische vindplaatsen en basilica van de patriarch in Aquileia	239
Rhätische Bahn in het cultuurlandschap Albula/Bernina	224	Mantua en Sabbioneta	240
Wijngaarden in Piemonte: Langhe, Roero en Monferrato	225	Ferrara – stad van de renaissance	241
Dolomieten	226	Vroegchristelijke monumenten van Ravenna	242
		Kathedraal, Torre Civica, Piazza Grande van Modena	243

Strade Nuove en Palazzi dei Rolli in Genua	244	Caserta en San Leucio	264
Portovenere en Cinque Terre	245	Parco Nazionale del Cilento en Vallo di Diano	265
Piazza del Duomo in Pisa	246	Castel del Monte	266
Historisch centrum van Florence	247	Grotwoningen Sassi di Matera	267
Villa's en tuinen van de de' Medici in Toscane	248	<i>Trulli</i> van Alberobello	268
Historisch centrum van San Marino en Monte Titano	249	Liparische eilanden	269
Historisch centrum van San Gimignano	250	Het Arabisch-Normandische Palermo en de kathedralen van Cefalù en Monreale	270
Historisch centrum van Urbino	251	Etna	271
Historisch centrum van Siena	252	Archeologische vindplaatsen in Agrigento	272
Val d'Orcia	253	Laatbarokke steden in het Val di Noto	273
Historisch centrum van Pienza	254	Villa Romana del Casale	274
Basilica en monumenten van Sint-Franciscus in Assisi	255	Syracuse en de rotsnecropolis van Pantalica	275
Etruskische dodensteden Cerveteri en Tarquinia	256	<i>Nuraghe</i> van Barumini	276
Oerbeukenbossen en oude beukenbossen van de Karpaten en andere regio's in Europa	256	MALTA	
Historisch centrum van Rome	257	Valetta	277
Vaticaanstad	258	Megalithische tempels van Malta	278
Villa d'Este in Tivoli	259	Hypogeum Hal Saflieni	279
Villa Adriana	260	REISATLAS ITALIË	280
Historisch centrum van Napels	261	PLAATSNAAMREGISTER REISATLAS ITALIË	403
Pompeii, Herculaneum en Torre Annunziata	262	REGISTER	446
Amalfikust	263		

Route 1:

Lombardije, Piemonte en Valle d'Aosta

Milaan, Turijn en Aosta – de centra van de drie noordwestelijke regio's kunnen nauwelijks méér van elkaar verschillen. Hetzelfde geldt voor het landschap, dat varieert van de bijna paradijselijke tuinen aan de Noord-Italiaanse meren tot de ijzige toppen van de Monte Bianco (Mont Blanc) en Gran Paradiso. Kunst en cultuur zijn zo alomtegenwoordig en divers dat een mensenleven nauwelijks volstaat om alles te bekijken. En elk jaar zetten talloze fijnproevers koers naar het land om er met volle teugen te genieten van regionale specialiteiten als kazen, wijn, hammen en truffels.

Reisinformatie:

Routesteekkaart

Afstand: ongeveer 800 km

Benodigde tijd: 2 weken

Traject: Milaan, Como, Lugano,

Vercelli, Asti, Turijn, Courmayeur

Beste reistijd: April tot oktober

Een reis door deze drie aantrekkelijke regio's móét wel starten in Milaan. Hier, halverwege tussen de Alpen in het noorden en de Apennijnen in het zuiden, tussen de Po, Adda en Ticino, bevindt zich in de ware zin van het woord Mediolanum – de plaats in het midden, zoals de Romeinen de plek doopten. Dankzij de strategisch gunstige ligging ontwikkelde de stad zich tot een handelscentrum met een eeuwenoude traditie. Nu is deze op

één na grootste stad van Italië een van de chicste.

Op amper een uurtje rijden in noordelijke richting bereik je het Noord-Italiaanse merengebied, een landschap dat geboetseerd is door achttien grotere en ruim duizend kleinere bergmeren en -meertjes. Maar behalve de landschappelijke schoonheid van een

bassin dat gletsjers uit de ijstijd hebben uitgehoud, zijn er ook de architectonische pareltjes. Zoals de ontelbare villa's aan het Comomeer die al sinds de Romeinse tijd pronken met weelderige tuinen.

Piemonte is een van de rijkste regio's van het land en ontleent zijn naam aan zijn ligging aan

de 'voet van de bergen'. Dat is letterlijk op te vatten, want de Monte Rosa in het noorden en de Gran Paradiso in het westen vormen een machtig bolwerk. Aan die bergen dankte de streek vroeger zijn belang. Om de belangrijkste Alpenpassen te kunnen overzien zag Colonia Augusta Taurinorum, het huidige Turijn, onder Augustus het levenslicht. Zo'n tweeduizend jaar later was het alweer het verkeer – of beter het megabedrijf Agnelli – dat Turijn op de kaart zette. Het autotje Cinquecento hielp zowel het merk Fiat als de stad Turijn aan wereldfaam.

Dat Turijn ooit de eerste hoofdstad van het koninkrijk Italië was en dat er een prachtige barokstad te ontdekken viel, raakte door al die auto's wat op de achtergrond. Kunst- en cultuurliefhebbers zullen in Turijn echter

Boven: de kathedraal van Milaan is een van de grootste gotische kerken ter wereld. De bouw ervan nam bijna 500 jaar in beslag en werd pas in 1858 voltooid.

Links: de Borromeïsche eilanden (Isole Borromeo) zijn een groep van vier eilandjes in het Lago Maggiore die lange tijd eigendom waren van de familie Borromeo. Op de foto Isola Bella.

aan hun trekken komen. Ook fijnproevers worden er in de watten gelegd. In de herfst kunnen ze in Monferrato of Roero genieten van de Barbera of Nebbiolo of op de truffelmarkt van Alba de beste exemplaren wegkapen.

Aosta is de op een na kleinste regio van Italië, waar de inwoners een soort Provençaals gekleurd Frans praten. De streek bestaat uit één hoofd- en dertien zijdalen, die als een vertakte boom tussen Zwitserland in het noorden en Piemonte in het zuiden ingeklemd liggen. Het 100 km lange en 3300 km² grote dal eindigt in Entrèves, net onder de zuidelijke uitlopers van de Mont Blanc. Vanaf daar loopt de Mont Blanc-tunnel naar Frankrijk. De Matterhorn (Monte Cervino) en de Monte Rosa in het noorden, de Mont Blanc in het westen en de Gran Paradiso in het zuiden waken

over de hooggebergtevallei, die er op het eerste gezicht niet eens alpien uitziet.

En wederom vanwege de strategische ligging bouwden de Romeinen in de tijd van Caesar Augusta Praetoria, die werd ingericht als het 'Rome van de Alpen'. Romeinse bouwwerken en middeleeuwse burchten zijn in het Aostadal wijdverbreid. Wie de bergen beklimt (of met de kabelbaan naar boven gaat), wordt beloond met een grandioos panorama dat je nergens anders in Italië vindt.

Links: de alpensteenbok is het symbool van het Parco Nazionale Gran Paradiso. Rechts: artistieke fresco's tooien het interieur van het Castello della Manta.

Een van de opvallendste gebouwen in Milaan: de opera Teatro alle Scala – buitenaanzicht en de prachtige zaal

Van de kunstschaten in de Lombardische metropool Milaan leidt de tocht naar de landschappelijke hoogtepunten bij de Noord-Italiaanse meren, om vervolgens af te buigen naar het zuiden en eer te betonen aan het bekoorlijke Piemonte en de ruige schoonheid van Turijn. Afsluiter vormen de ijswanden van de Monte Bianco (Mont Blanc).

1 Milaan (Milano)
Zie blz. 16/17.

2 Monza Het stadje is intussen zowat uitgegroeid tot een voorstad van Milaan. Ooit was dit de zomerresidentie van de Longobardische koningin Theodolinda (570/75-627) en in 918 was het zelfs een keizerlijke residentie. Theodolinda liet tijdens haar bewind de duomo in het centrum bouwen. De kathedraal werd aan het einde van de 14de eeuw vergroot tot zijn huidige proporties, en pas aan het einde van de 19de eeuw waren de werken voltooid. Hoogtepunt is de kapel van Theodolinda met fresco's uit 1444. In het

tabernakel van het altaar wordt de IJzeren Kroon van de Longobarden bewaard, waarmee onder anderen Karel de Grote, Karel V en Napoleon tot koning werden gekroond. Aartshertog Ferdinand van Oostenrijk liet het classicistische villa-ensemble Villa Reale optrekken, dat in 1806 een groot park kreeg. Toch zal de naam Monza vooral autosportfans bekend in de oren klinken: in het Parco di Monza bevindt zich de bijna 6 km lange Autodromo Nazionale Monza, een van de snelste formule 1-racebanen ter wereld.

3 Lecco Stadje aan de zuidpunt van het Lago di Lecco, de

oostelijke arm van het Lago di Como. Lecco was de thuishaven van Alessandro Manzoni, die er in 1828 *De verloofden* schreef en zo zichzelf en het meer onsterfelijk maakte. Vandaag troont de in brons gegoten dichter majestueus op een hoge sokkel midden op de Piazza Manzoni. Andere bezienswaardigheden zijn de Villa Manzoni in Caleotto, het Palazzo Belgioso (18de eeuw) en de Torre Viscontea, een onderdeel van de historische stadsmuren. Op de westelijke oever (S583) zet je koers naar Bellagio, waar het Comomeer zich splitst in twee armen.

4 Bellagio Zelfs Plinius de Jongere roemde het mooiste dorp aan het Comomeer en liet er een villa bouwen. Vergilius stak de loftrumpet over de schoonheid van het landschap en Leonardo da Vinci kwam er tekenen. Prachtige villa's prijken

in fraaie tuinen, feeëriekke trappenpaadjes slingeren zich door parken en leiden naar romantische uitkijkpunten. De moeite waard is de boottocht naar het tegenovergelegen Varenna op de oostelijke oever. Het vakantieplaatsje met zijn schilderachtige middeleeuwse steegjes bezit met de Villa Monastero een architectonisch pareltje vlak aan het meer. Tegenover Bellagio ligt op de westelijke oever bij Ossuccio de Sacro Monte della Beata Vergine del Soccorso. Vanaf Bellagio ga je op de oostelijke oever van het Comomeer zuidwaarts richting Como.

5 Como De Romeinen stichtten de stad aan de zuidwestpunt van het Comomeer om strategische redenen in 196 v. Chr als Comum. Aan de 12de-eeuwse muur rondom de historische stad is nog goed de oorspronkelijke rechthoekige vorm van het oude

Toverachtige ligging: het oude Grand Hotel Villa Serbelloni in Bellagio aan het Comomeer, waar al veel beroemdheden verbleven

Romeinse kamp te herkennen. Ook in de middeleeuwen profiteerde Como van zijn ligging als toegangspoort naar Lombardije. Echt grote rijkdom bracht de zijdeverwerking. Pronkstuk van de stad is de Piazza Cavour aan de oever van het meer. Vanaf daar leidt de Via Plinio naar de duomo (begin bouwwerken 1396, voltooiing 18de eeuw). De broers Rodari gaven de indrukwekkende gevel in 1487 vorm. De volgende halte is het dorpje Riva San Vitale in Ticino, enkele kilometers verder aan het zuidoende van het Meer van Lugano.

6 Riva San Vitale Het dorpje bezit het oudste sacrale bouwwerk en een van de mooiste renaissancekerken van Zwitserland. Het Battistero di Riva San Vitale, een 5de-eeuwse kapel, bezit nog de originele marmeer vloerplaten.

Ten noorden van Riva steek je bij Bissone het Meer van Lugano over en bereik je voorbij Carona het schiereiland Ceresio. In het dorp op de westelijke oever staat de parochiekerk San Giorgio, een renaissancegebouw uit de 16de eeuw. De fresco's op de koorwanden dateren van 1584, in de zuidelijke zijbeuk is een gotisch drieliuk te bewonderen. Fraai is de botanische tuin San Grato. De ligging op bijna 700 m garandeert bovendien een prachtig panoramisch uitzicht op het Meer van Lugano en het berglandschap van Ticino.

7 Lugano De grootste stad van Ticino ligt heel schilderachtig tussen de San Salvatore en de Monte Bré aan het gelijknamige meer. Een lange, door parken en bloemenperken omzoomde promenade leidt langs het Meer van Cassarate naar Paradiso. De kathedraal San

Lorenzo is van oorsprong 9de-eeuws, heeft romaanse resten, werd in de 14de eeuw vergroot en kreeg aan het einde van de 17de eeuw zijn huidige vorm. Indrukwekkend zijn de gevel in Lombardische renaissancestijl en de fresco's binnenin. Een weg parallel aan de A2 loopt over de Passo Monte Ceneri (stijgingspercentage 10%) richting Bellinzona. In het dal bij San Antonio buigt een weg af naar Locarno.

Boven links: de kathedraal van Monza met haar opvallende gevel in verschillende kleuren marmer. Boven rechts: uitzicht over het Comomeer.

Het laatste avondmaal van Leonardo

De kerk Santa Maria delle Grazie, een stichting van de graaf Gaspare da Vimercate, ontstond tussen 1463 en 1490 als een dominicaanse kloosterkerk. In het voormalige refectorium schilderde Leonardo da Vinci in opdracht van Ludovico il Moro tussen 1495 en 1497 zijn wereldberoemde, 9 m brede en 4,5 m hoge schilderij *Het laatste avondmaal*. Het legt het ogenblik vast waarop Jezus de profetische woorden sprak: 'Een van jullie zal me verraden.' Leonardo da Vinci is er voortreffelijk in geslaagd de dramatische reactie op die mededeling op het gezicht van elk van Jezus' volgelingen anders weer te geven. Daarmee schilderde hij een baanbrekend werk. Het klooster zelf werd in 1943 door

Het laatste avondmaal van da Vinci

een bom vernield, maar als bij wonder was de met zandzakken beschermde muur met *Het laatste avondmaal* ongehaevend. Behalve de bom diende het meesterwerk tal van andere gevaren te trotseren. Anders dan de gebruikelijke techniek op een grondlaag van kalk en leem, heeft Leonardo sterke temperakleuren gebruikt. De schilder kon zo de details in de gelaatsuitdrukkingen achteraf bijwerken, maar het schilderij werd er wel veel kwetsbaarder door. Na de laatste grootscheepse restauratie (duurde tot 1999) is *Het laatste avondmaal* opnieuw te bezichtigen – voor wie tijdig reserveert.

Route 1:

Milaan (Milano)

Milaan is het belangrijkste economische centrum van Noord-Italië. De stad heeft een eeuwenoude traditie, die af te lezen valt van de weelderige kerken en paleizen. Kunstliefhebbers, operafans en allen die genieten van het chique leven zijn enthousiaste minnaars van Milaan.

Milaan is een toonaangevende economische stad met een rijke geschiedenis. Van hieruit werd tijdens de late oudheid een tijdlang het Romeinse wereldrijk geregeerd en tijdens de middeleeuwen was de stad een van de kernen van het nieuwe Italië. De eerste bloeiperiode begon in de 11de eeuw. In de Lombardische Stedenbond nam Milaan het politieke voortouw. Onder de her-togefamilies Visconti en Sforza groeide de stad uit tot een

della Scala. Het Teatro alla Scala is het beroemdste operahuis van Milaan. Zijn faam als 'beste operahuis ter wereld' dankt het aan zijn uitstekende akoestiek, zijn bestaan aan keizerin Maria Theresia. Het in 1886 voltooide Palazzo di Brera herbergt de in de 18de eeuw gestichte Pinacoteca di Brera, een van de beroemdste schilderijencollecties van het land met werk van Mantegna tot Rafael. Paradepaardje is de *Verloving van Maria* van deze laatste. De vanaf 1254 gebouwde kerk San Marco is de op een na grootste van Milaan. Ten oosten van de 17 ha grote Giardini Pubblici staat het cultuurhistorische museum met zijn bijna onuitputtelijke collecties. Het in 1368 opgetrokken Castello Sforzesco was ooit het slot van de Visconti en Sforza en huisvest nu het Museo d'Arte Antica. Ten zuidwesten van het Noord-station verbergt zich de kerk

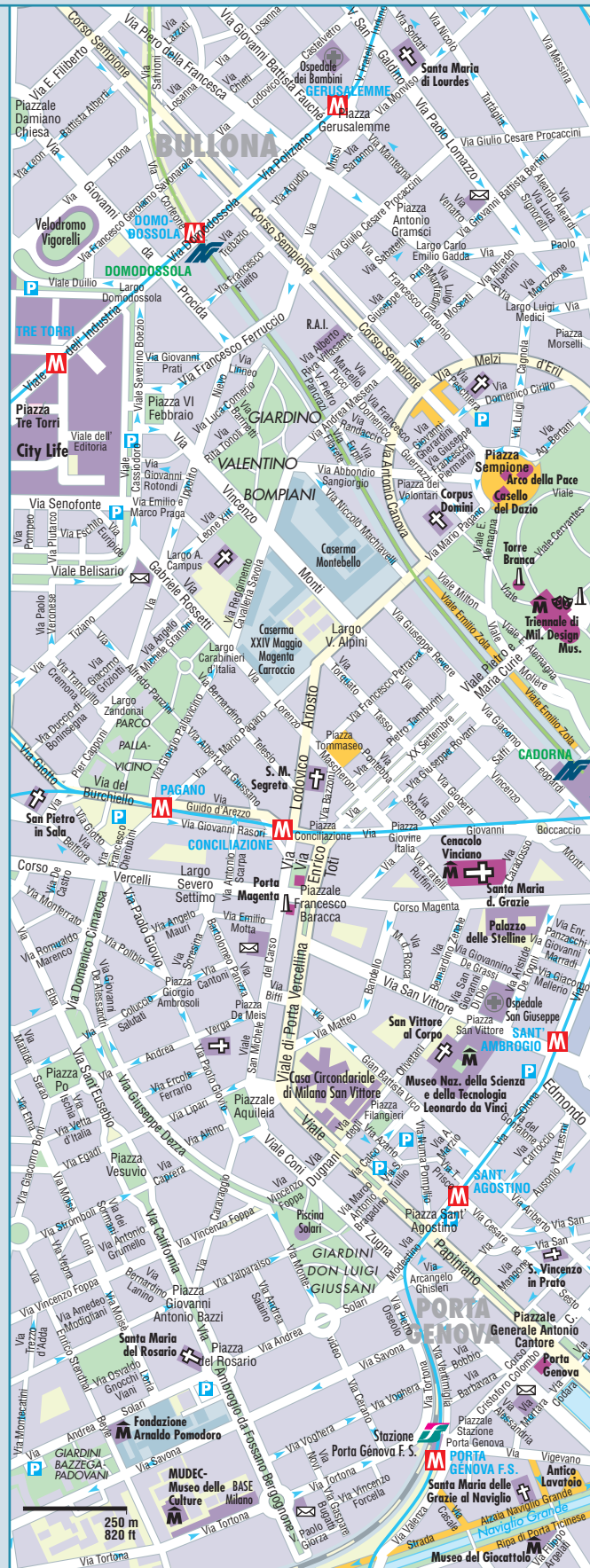
San Pietro in Sola.

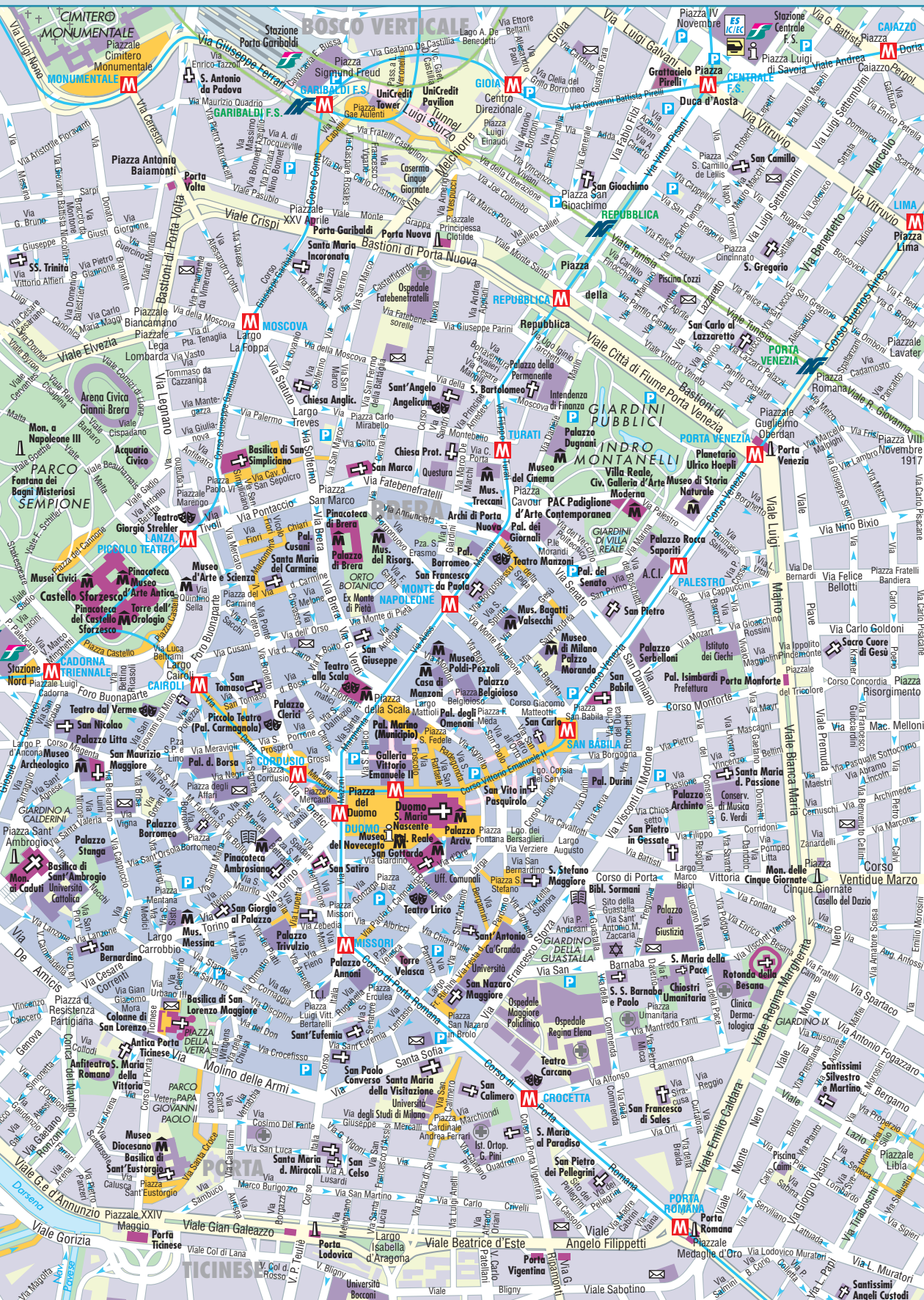

Duomo op de Piazza del Duomo

centrum voor kunst en cultuur. Aan die bloei kwam een einde in 1500, toen de zelfstandigheid van de stadstaat werd opgeheven. Pronkstuk is de kathedraal, een meesterwerk van de Italiaanse gotiek. Maar liefst 2245 afzonderlijke standbeelden tooien de witmarmeren gevel. Het kloppende hart van de stad is de Piazza del Duomo. Ten zuiden van de kathedraal staat het Palazzo Reale, dat in de 11de en 12de eeuw het stadhuis was en later de residentie van de Visconti. Nu biedt het onderdak aan het Civico Museo d'Arte Contemporanea, dat een dwarsdoorsnede toont van 20ste-eeuwse kunst. Rondom de Piazza Mercanti ten westen van de kathedraal scharen zich alle *palazzi* die ooit een vooraanstaande rol speelden in het stedelijke leven. De Galleria Vittorio Emanuele verbindt de Piazza del Duomo en de Piazza

Santa Maria delle Grazie. Het koor en de zeshoekige koepel zijn creaties van Bramante (vanaf 1492) en schoolvoorbeelden van de vroege Milanese renaissance. In het refectorium van het belendende oude dominicanen klooster is Leonardo's beroemde *Het laatste avondmaal* te bewonderen. Iets zuidelijker prijkt de kerk San Vittore uit 1560. De in 379 gestichte kerk Sant' Ambrogio is een hoogtepunt van de Lombardische romaanse kunst. Hier werden de negen keizers met de IJzeren Kroon van de Longobarden tot Lombardische koningen gekroond. Ook de kerk San Lorenzo Maggiore heeft wortels in de 4de eeuw. Het huidige gewelf ontstond in de 11de en 12de eeuw. De porticus met zestien Korinthische zuilen is het belangrijkste overblijfsel van het Romeinse Mediolanum.

De Piazza Chanoux is het centrale plein van Aosta. Blikvanger is het imposante neoclassicistische stadhuis.

21 Issogne Het kasteel vindt zijn oorsprong in een al voor 1151 bestaande wacht- en woontoren van de bisschoppen van Aosta. De verbouwing tot de huidige kasteelachtige burcht begon in 1480. Binnen zijn fraaie fresco's (omstreeks 1490) te bewonderen. Aan de overkant van de rivier doemt bij Verrès het Castello di Verrès op, een van de ruim zeventig burchten van het Aostadal. Bij Montjovet krijg je met het Castello di St.-Germain nog een burcht in het vizier. Voorbij Châtillon ontwaar je dan eindelijk de beroemdste vesting van het dal.

22 Castello di Fénis De Savoyaardse leenburcht werd in de 14de eeuw vergroot en geldt als een van de best bewaarde voorbeelden van de wereldse gotiek in Piemonte. Pronkstuk op de fraaie binnenplaats is de omgaande houten galerij van twee verdiepingen. De mooie muurschilderingen zijn geïnspireerd op die van de Zuid-Tirolse burchten, het meubilair stamt uit de 14de tot 16de eeuw.

23 Aosta De stad aan de voet van de Colle de Gran San Bernardo was voor de Romeinen van groot strategisch belang. Keizer Augustus liet daarom omstreeks 25 v. Chr. de Colonia Augusta Praetoria bouwen voor drieduizend soldaten. Aan die tijd herinneren de Porta Praetoria en de ruïnes van het theater en amfitheater. Op het oude Romeinse forum staat de kathedraal Santa Maria Assunta, die hoofdzakelijk dateert uit de 15de en 16de eeuw. Het belangrijkste kunsthistorische bouwwerk van Aosta is de kruisgang van de kerk Santi Pietro e Orso – die geldt als een van de mooiste voorbeelden van de Bourgondische architectuur en beeldhouwkunst in de zuidelijke Alpen. Voorlaatste halte is het Castello di St.-Pierre, dat indrukwekkend op een rots troont. Onderweg buigen enkele wegen af naar het nationale park Gran Paradiso.

24 Courmayeur Het dorp net voor de ingang van de Mont Blanc tunnel is een van de oud-

ste luchtkuuroorden in de Alpen. Ten noorden ervan reiken de zuidelijke flanken van het Mont Blancmassief 3500 m hoog. In het noordelijk gelegen Entrèves loopt het Val Veny (met het Lac Miage) naar het zuiden, in noordoostelijke richting leidt het Val Ferret naar de reusachtige rotsen van de Grandes Jorasses.

Helemaal boven: Val Ferret buigt bij Entrèves af naar het noordoosten en strekt zich uit tot de reusachtige zuidflank van het Mont Blancmassief. Boven: als een sprookjeskasteel, zo oogt het 14de-eeuwse Castello di St. Pierre ten westen van Aosta.

Locarno De gezellige stad aan de noordkant van het Lago Maggiore strekt zich spectaculair op de hellingen uit. Helemaal boven troont zijn uithangbord, de kerk Madonna del Sasso in renaissancestijl. De bekendste bedevaartskerk van Ticino biedt bovendien een wondermooi uitzicht op het meer.

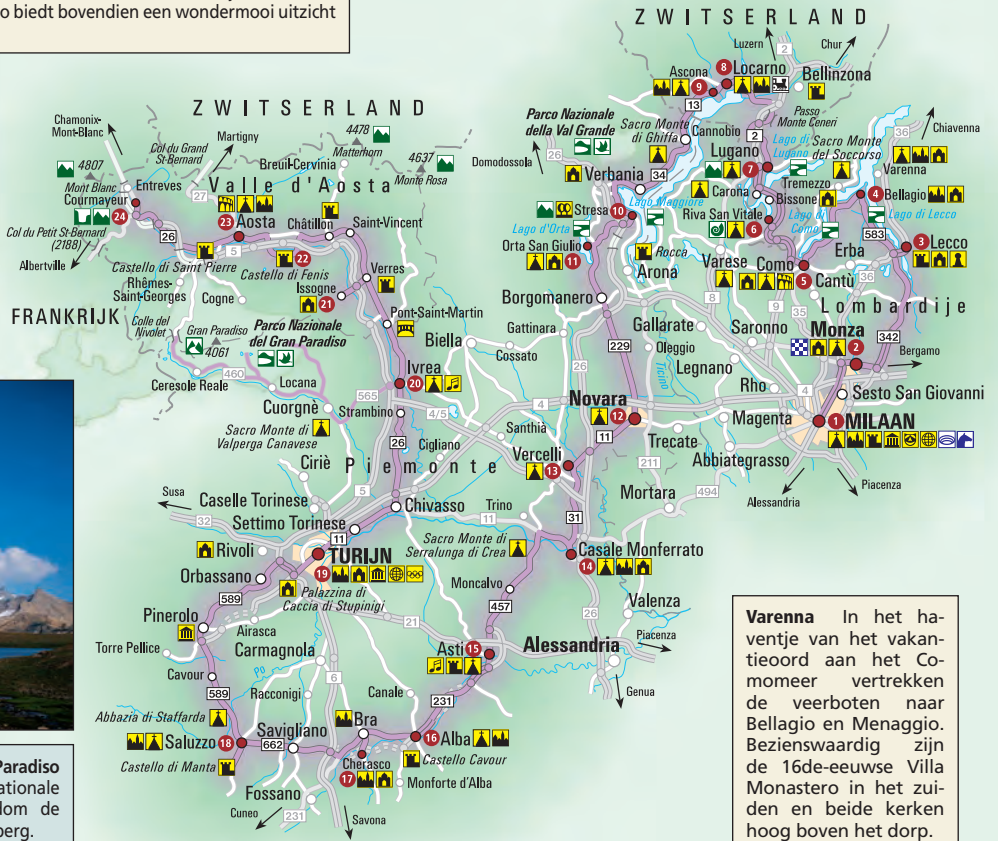

Lago Maggiore Het voor vier vijfde in Italië gelegen meer strekt zich uit van de zuidelijke Alpen tot de Povlakte. Het is ruim 60 km lang, 10 km breed en tot 372 m diep. Voor Stresa liggen de Borromeïsche eilanden (foto: Isola dei Pescatori).

Monte Bianco (Mont Blanc) Het 4807 m hoge bergmassief ligt voor een deel op Italiaans grondgebied. De toppen zijn bedekt met een tot 28 m dikke ijslaag.

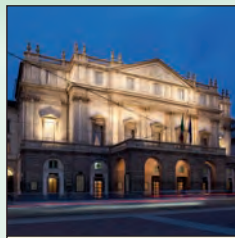
Parco Nazionale del Gran Paradiso Het ruim 700 km grote nationale park strekt zich uit rondom de 4061 m hoge gelijknamige berg.

Varenna In het havenje van het vakantieoord aan het Comomeer vertrekken de veerboten naar Bellagio en Menaggio. Bezienswaardig zijn de 16de-eeuwse Villa Monastero in het zuiden en beide kerken hoog boven het dorp.

Turijn Place to be van de stad waar in 2006 de 20ste Olympische Winterspelen plaatsvonden is de Piazza San Carlo met het ruitersstandbeeld van Emanuele Filiberto di Savoia. De kathedraal herbergt de wereldberoemde lijkwade van Christus. Een aantal residenties riep de Unesco uit tot cultureel werelderfgoed.

Milaan Het bekendste gebouw van de Noord-Italiaanse economische metropool, modestad en hoofdstad van Lombardije is de opera Teatro alla Scala.

Monza Beroemder dan de marmeren duomo is de snelste formule 1-racebaan van de wereld, de Autodromo Nazionale.

Monforte d'Alba Het ten zuidwesten van Alba in de Langhe gelegen winddorp torent op een kalkrots. Monforte d'Alba geniet faam als een van de productiecentra van de Barolo.

Etruskische dodensteden Cerveteri en Tarquinia

De necropolissen van Cerveteri en Tarquinia dateren van de 9de tot de 1ste eeuw v. Chr. en behoren tot de beroemdste archeologische vindplaatsen van de Etruskische cultuur.

Jaar van erkenning: 2004

Cerveteri en Tarquinia, in de huidige provincies Rome en Viterbo, zijn twee dodensteden waarvan de graven niet alleen getuigen van de uiteenlopende begrafenisrituelen van de vroegste beschavingen in het noordelijke Middellandse Zeegebied, maar ook van hun alledaagse leven.

Cerveteri, dat tevens bekendstaat onder de naam Banditaccia, heeft voornamelijk architectonische monumenten. Er zijn meerdere grafvormen te herkennen: uit tufsteen gehouwen grafkamers met daarboven hopen aarde of tuf, de

tumuli, kamergraven, volledig ondergrondse graven en rotsgraven. Typisch voor alle grafvormen is dat men probeerde ze in te richten als woning. De

steenhouwers kaptten zuilen, tafels, bedden en banken in het tufsteen uit. De versiering bestond uit reliëfs, slechts zelden uit schilderijen. De uitgestrekte grafcomplexen lijken wat op een ondergrondse stad met straten en tuinen.

In de bloeitijd van de Etrusken exporteerde men van daaruit ijzererts. Heel nauw was de band met Griekenland. Ook de te bezichtigen fresco's in de necropolis van Tarquinia getuigen nog van die Griekse invloed. Tot nog toe werden zo'n tweehonderd beschilderde graven gevonden. De fresco's tonen taferelen uit

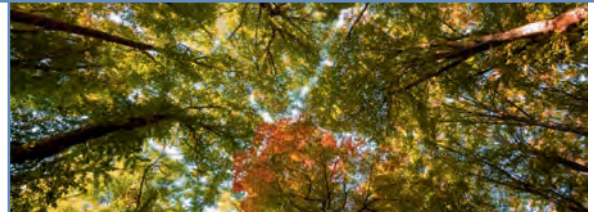
het deftige, opgewekte leven van de Etruskische bovenlaag van de bevolking. Te zien zijn onder meer banketten, dansen en jachtscènes.

De muurschilderingen in de Etruskische graven en de grafgriffen vertonen Griekse invloeden: Graf van de priesters en Graf van de luipaarden, genoemd naar de op de muren afgebeelde roofkatten (boven). Links: bovendeel van een Etruskische sarcofaag van een echtpaar uit Cerveteri.

Oerbeukenbossen en oude beukenbossen van de Karpaten en andere regio's in Europa

Het al in 2007 op de Unesco-lijst opgenomen, grensoverschrijdende natuurlijk werelderfgoed 'oerbeukenbossen van de Karpaten' werd in 2011 uitgebreid met vijf oude beukenbossen in Duitsland. In 2017 werd het beschermde gebied vergroot met 63 bossen in tien landen.

Jaar van erkenning: 2007; uitbreidingen: 2011, 2017

De huidige uitbreiding tot een totale oppervlakte van ongeveer 610 km² is een verdere stap in de realisatie van het werelderfgoed 'Europese beukenbossen' dat de Unesco voor ogen heeft. Door de recentste uitbreiding staat intussen bijna het hele spectrum van goed bewaarde beukenbossoorten op het Europese continent op de lijst. De gekozen bosoppervlakken documenteren de verspreiding van de beukenbossen na de ijstijd en het natuurwerelderfgoed groepeerde afzonderlijke gebieden volgens bostype. De beukenbossen van Italië bevinden zich in het nationaal park Abruzzo, Lazio e Molise (Valle Cervera, Selva Moricento, Coppo del Morto, Coppo del Principe en Val Fondillo), in het nationaal park Pollino (Cozzo Ferriero), in het nationaal park Gargano

(Foresta Umbra), in het natuurpark Bracciano-Martignano (Monte Raschio en Monte Cimi-

no) en in het nationaal park Foreste Casentinesi (Sasso Fratino).

Beide foto's: Faggeta del Monte Cimino in de provincie Viterbo

De 'eeuwige stad' met zijn gebouwen uit de oudheid, middeleeuwen, renaissance, barok en classicisme is door zijn overvloed van monumenten op een kleine oppervlakte een uniek openluchtmuseum.

Jaar van erkenning: 1980; uitbreiding: 1990

Het werelderfgoed van Rome omvat het historische centrum binnen de Muur van Aurelianus, de (exterritoriale) bezittingen van de Heilige Stoel in Rome en de Basilica di San Paolo fuori le Mura buiten de stad – aldus de officiële naam van het werelderfgoed.

Van de glansperiode van het Romeinse wereldrijk getuigen het Forum Romanum met de boog van Titus, de Maxentiusbasilica, het Atrium Vestae, de keizerlijke fora met de Zuil van Trajanus en de Palatijn met de ruïnes van de keizerlijke paleizen. Het Colosseum, een gigantisch amfithea-

ter, was de Bühne van gladiatorenvechten. Het omstreeks 120 opgerichte Pantheon zou tal van architecten tot voorbeeld dienen. Na de val van het Romeinse rijk werd Rome de spil van het christendom. De pausen lieten de stad met pracht en praal opnieuw aanleggen en trokken beroemde kunstenaars aan om grootse kerken en paleizen in renaissancestijl en Romeinse barok te bouwen. Tot de Heilige Stoel in Rome behoren het Lateranencomplex, de basilieken van de patriarch Santa Maria Maggiore en San Paolo fuori le Mura, evenals de paleizen Palaz-

zo di Propaganda Fide, Palazzo Maffei en Palazzo del Sant'Uffizio. De ronde Engelenburch was oorspronkelijk de graftombe van keizer Hadrianus, en vervolgens de vesting van de pausen.

Een prachtig decor voor het openbare leven bieden de vele

barokke pleinen en fonteinën van de stad, onder meer de Piazza Navona met de Fontana dei Quattro Fiumi, de Fontana di Trevi, de Piazza della Minerva met de marmeren olifant van Bernini en de obelisk, en de Piazza di Spagna met de Spaanse trappen.

Antiek erfgoed: Forum Romanum met de ruïnes van de triomfboog van Septimius Severus, tempel van Vespasianus en Saturnus (onder), en Colosseum (boven, met Triomfboog van Constantijn). Links: Fontana di Trevi.

Trulli van Alberobello

De *trulli* genoemde ronde gebouwen in Apulië zien er exotisch uit. Centrum van de *trulli* is Alberobello, waar hele wijken op die manier werden gebouwd.

Jaar van erkenning: 1996

De *trulli* in het zo'n 60 km ten zuidoosten van Bari gelegen plaatsje aan de Adriatische kust zijn witte, cilindrische woningen met een kegelvormig stenen dak. Ze bestaan uit één enkele kamer. Platte stenen worden zonder mortel op elkaar gestapeld om een muur te vormen. Voor het dak leggen de bouwers de platte stenen in steeds kleiner wordende cirkels op elkaar, zodat elke steen voor ongeveer de helft wordt bedekt door de steen daarboven en door het gewicht van de bovenliggende steen op zijn plaats wordt gehouden. Ter bescherming tegen

boze geesten staan er op de daken tekenen van kalkmelk. De oorsprong van deze bouwwijze is onbekend. Een mogelijke verklaring is dat in de

17de eeuw de aan de leenheer verschuldigde belastingen werden berekend op basis van het aantal gemetselde huizen. Met de *trulli* kon zo flink wat belas-

tinggeld worden uitgespaard, omdat men ze indien nodig gewoon tot een hoopje stenen kon omvormen. Maar ze kunnen ook een relict zijn van een beschaving uit het stenen tijdperk.

Al in de oudheid waren eenvoudige ronde gebouwen van opeengestapelde steenblokken in het Middellandse Zeegebied wijdverbreid. De bouwtraditie leeft nog voort in de *trulli* van Alberobello. Afhankelijk van de benodigde ruimte kunnen meerdere *trulli* met elkaar worden verbonden.

De Liparische eilanden op zo'n 40 km voor de noordkust van Sicilië danken hun status als werelderfgoed aan hun vulkanische activiteit. Geologisch en geofysisch zijn ze voor vulkanologen van groot belang.

Jaar van erkenning: 2000

Tot de Liparische – of Eolische – eilanden behoren Vulcano, Lipari, Alicudi, Filicudi, Salina, Panarea en Stromboli. Tektonisch is de eilandengroep gevormd doordat de Tyrreense Zee tijdens het plioceen zakte. Volgens recent onderzoek zou de vulkanische activiteit pas zijn ontstaan in het pleistoceen. In drie periodes van activiteit werden vervolgens de zeven eilanden gecreëerd. Behalve de Stromboli is nu alleen nog de vulkaan Grande Fossa op Vulcano actief. Op Lipari zijn er fumarolen en solfataren. Het spectaculairste

eiland is Stromboli, dat volledig bestaat uit de gelijknamige vulkaan die bijna 1000 m boven de zee uitsteekt. De vulkanische activiteit van de Stromboli en zijn voorgangers ging zo'n 40.000 jaar geleden van

start. Lava-erupties op de kraterbodem katapulteren constant lavabrokken en gloeiende sintels omhoog, wat gepaard gaat met hevige explosies. De Stromboli is een van 's werelds actiefste vulkanen, waarvan de activi-

teit bovendien van dichtbij kan worden gadegeslagen.

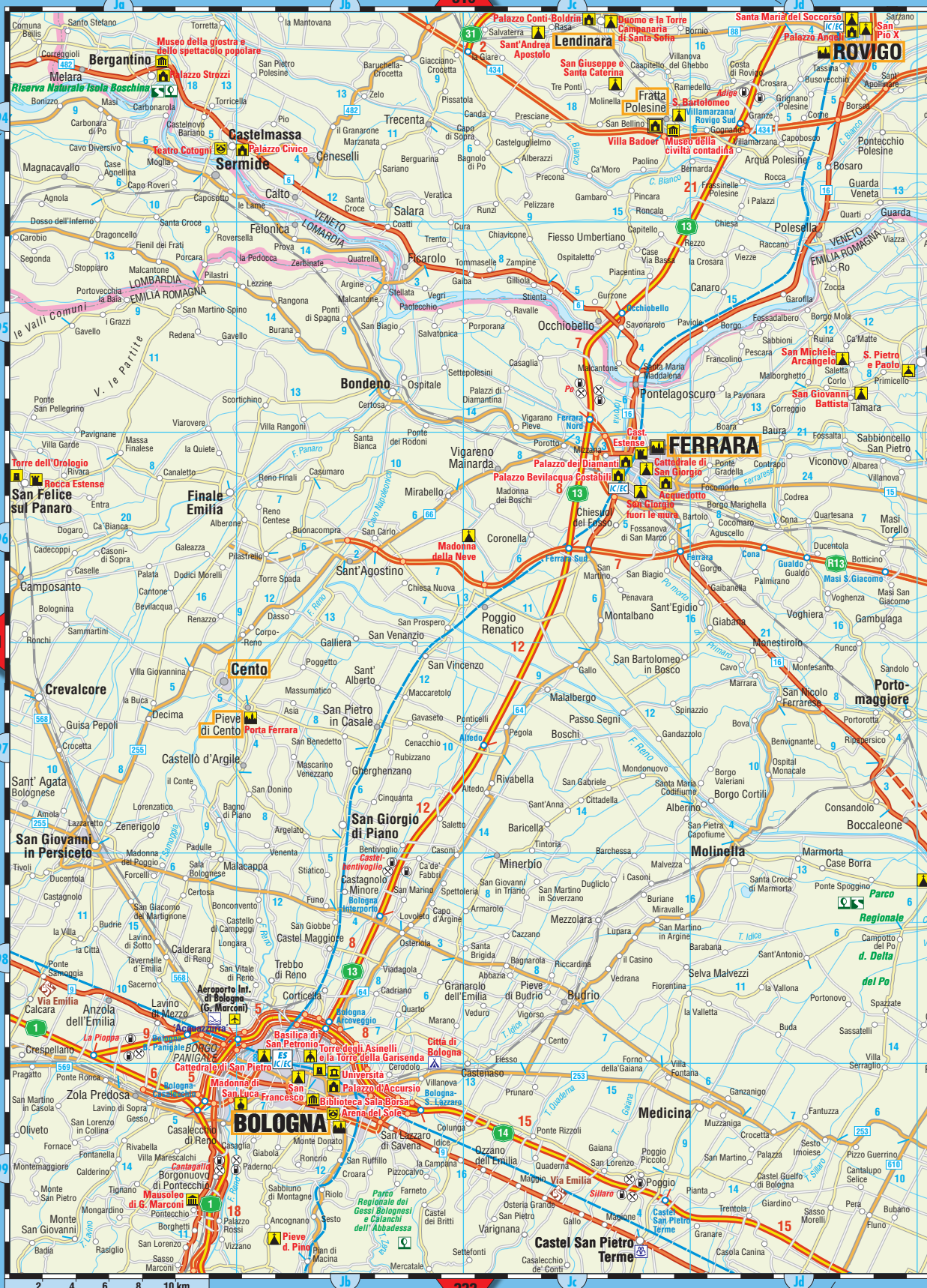
Filicudi bestaat uit drie niet langer actieve vulkaankegels (onder: Capo Graziano). Het eiland Alicudi lijkt wel een rokende vulkaan, maar in werkelijkheid zijn het gewoon wolven (boven). Nog wel heel actief is de Stromboli; spectaculair zijn de lava-erupties in de schemering (links).

Mantova 61 km
Verona 57 km
Nogara 36 km
Legnago 17 km

Este 24 km
Montagnana 19 km

Venezia 76 km
Vicenza 70 km
Padova 38 km
Monselice 16 km

482 Ostiglia 1 km
Mantova 34 km
Brescia 91 km

496 Mirandola 13 km
Suzzara 37 km
Carpi 39 km
Modena 45 km
Mantova 46 km

Mirandola 12 km
Carpi 27 km

255 Nonatola 5 km
Modena 16 km
Reggio nell'Emilia 41 km
Parma 64 km

Parma Milano ES IC/EC 9
Modena 19 km
Reggio nell'Emilia 44 km
Parma 67 km
Milano 191 km

Sasso Marconi 3 km
Poretta Terme 46 km
Pistoia 78 km
Firenze 116 km

1 Prato 77 km
Firenze 86 km
Livorno 164 km
Roma 362 km

65 Loiano 24 km
Firenze 90 km
Prato Firenze Roma

Imola 8 km
Forlì 38 km
Rimini 87 km

610 Imola 4 km
Faenza 20 km

14 Imola 4 km
Forlì 34 km
Rimini 83 km

Venezia 68 km
Padova 46 km
Pieve di Sacro 29 km
Cavarzere 7 km

Venezia 68 km
Padova 46 km
Chioggia 18 km

14dir
Faenza 11 km
Forlì 25 km

121
Faenza 16 km
Imola 32 km

67
Forlì 22 km

3b
Cesena 30 km
Bagno di Romagna 84 km
Arezzo 153 km

16
Cervia 16 km
Rimini 47 km
San Marino (RSM) 70 km
Pesaro 77 km

C = Corbis

G = Getty

M = Mauritius Images

Cover: voortank bovenaan: belenox/iStock; voortank midden: S.Borison/Shutterstock; voortank onderaan: bluejayphoto/iStock; rug: JavenLin/iStock; achterkant bovenaan: Gargolas/iStock; achterkant onderaan: boule13/iStock

P. 002-003 G/Stefano Rossi; P. 004-005 A/Tom Mackie; P. 006-007 L/Reiner Harscher; P. 010-011 Look/Tobias Richter; P. 012 M/Horst Jegen; P. 012-013 Look/Ingolf Pompe; P. 013 G/Doug Pearson; P. 013 M/Alamy; P. 014 C/Massimo Lisri; P. 014 G/Raul Garcia; P. 014 G/Panorama Images; P. 014-015 G/Francesco Meroni; P. 015 G/Olaf Protze; P. 015 L/Max Galli; P. 016 G/Westend61; P. 018-019 Look/age; P. 019 G/Julian Elliott; P. 019 G/Bloomberg; P. 020 L/Markus Kirchgessner; P. 020 L/Hartmut Krintz; P. 020 M/Daniel Bartsch; P. 021 L/Ralf Kreuels; P. 021 G/Olaf Protze; P. 021 Look/Arnt Haug; P. 022-023 G/Francesco Riccardi Iacomino; P. 023 Look/Heinz Wohner; P. 024 C/Fulvio Zanettini; P. 024 Look/Ulli Seer; P. 024 M/Novotek; P. 024 L/Fulvio Zanettini; P. 025 L/Hedda Eid; P. 025 M/Blidverlag Bahnmüller; P. 025 M/Laldo Pavan; P. 025 G/C. Sappa; P. 026 L/Max Galli; P. 026 M/Alamy; P. 026 G/Stefano Politi Markovina; P. 026 L/Max Galli; P. 027 U/IMI; P. 028 G/arc productions; P. 028 L/Max Galli; P. 028 L/Max Galli; P. 029 L/Markus Kirchgessner; P. 029 Look/Glasshouse Images; P. 029 L/Ralf Kreuels; P. 029 M/Thonio; J. 029 G/Raul Garcia; P. 029 G/Panorama Images; P. 029 L/Max Galli; P. 030 M/Alamy; P. 030-031 G/Deimagine; P. 031 G/Peter Adams; P. 031 C/Peter Adams; P. 032 G/Davide Seditto; P. 032 G/John Freeman; P. 033 G/Henryk Sadura; P. 033 M/Michele Rossetti; P. 033 M/LP/Kirsch; P. 033 G/Massimo Pizzotti; P. 034-035 G/S Kristensen; P. 035 M/Alamy; P. 036 G/Walter Bibikow; P. 036-037 G/Slow Images; P. 037 L/Hedda Eid; P. 037 M/Prisma; P. 038-039 G/Julian Elliott; P. 039 M/Alamy; P. 040 G/A. De Gregorio; P. 040 G/Alexander Spatar; P. 041 L/Kirchner; P. 042-043 G/David Silverman; P. 043 G/Gary Yeowell; P. 044 G/Julian Elliott; P. 044 L/Max Galli; P. 045 L/Max Galli; P. 045 L/Hedda Eid; P. 045 G/Guido Cozzi; P. 045 G/Ana Zaragoza; P. 046-047 G/Seraficus; P. 047 G/Peter Adams; P. 048 Look; P. 048 G/Guy Vanderelst; P. 049 L/Max Galli; P. 049 G/De Agostini; P. 049-050 G/Pietro Diotti; P. 050 C/Grand Tour Collection; P. 050 Look/age; P. 050 Look/age; P. 051 G/Henryk Sadura; P. 051 G/John Freeman; P. 051 Look/Ingolf Pompe; P. 051 M/Alamy; P. 051 M/Alamy; P. 051 M/Prisma; P. 051 G/Daniel Antonini; P. 052 L/Hedda Eid; P. 052-053 G/Danio Antonini; P. 053 L/Fulvio Zanettini; P. 053 M/Helmut Corneli; P. 054 G/Hiroshi Higuchi; P. 054 G/Lorenzo De Simone; P. 055 G/ClicKAlps; P. 055 M/Olaf Protze; P. 056 G/Sonja Jordan; P. 057 G/John Arnold; P. 057 G/Martin Moxter; P. 057 M/age; P. 058-059 C/Grand Tour Collection; P. 059 G/Jason Arney; P. 060 L/Raffaele Celentano; P. 061 G/Yves Marcoux; P. 061 G/Walter Zeria; P. 061 M/Jürgen Wiesler; P. 062 M/Olaf Protze; P. 062 G/Helmut Corneli; P. 063 G/Hiroshi Higuchi; P. 063 M/Michael Weber; P. 063 Look/ClickAlps; P. 063 G/ClickAlps; P. 063 M/Olaf Protze; P. 063 M/Alamy; P. 063 G/Walter Zeria; P. 063 M/age; P. 063 M/Helmut Corneli; P. 063 C/Grand Tour Collection; P. 064 C/Stefano Amantini; P. 064-065 G/Guido Cozzi; P. 065 Look/Juergen Richter; P. 065 G/Slow Images; P. 066 G/AGF; P. 066 M/Martin Moxter; P. 066 Look/Juergen Richter; P. 067 C/Massimo Borch; P. 068-069 C/Foukles Justin; P. 069 C/John Hicks; P. 070 Look/Kay Maeritz; P. 070 C/Hubert Stadler; P. 070 M/Cubolmages; P. 072-073 Look/age; P. 073 G/Andrea Pucci; P. 074 G/Mariusz Kuzniak; P. 074 G/Jorg Kreuel; P. 074 L/Raffaele Celentano; P. 074 L/Markus Kirchgessner; P. 074 C/Guido Cozzi; P. 075 C/SIME/da Ros Luca; P. 075 M/Alamy; P. 075 Look/Andreas Straub; P. 076-077 G/Slow Images; P. 077 G/Mandy; P. 078 G/Angelo Cavalli; P. 078 Look/age; P. 078 G/Peter Adams; P. 078 G/Angelo Cavalli; P. 078-079 C/Guido Cozzi; P. 079 G/Anadolu Agency; P. 079 C/Massimo Borch;

P. 079 Look/Rainer Martini; P. 080-081 G/Allan Baxter; P. 081 G/Nadia Casey Photo; P. 082 C/Grand Tour Collection; P. 082 L/Hartmut Krintz; P. 082 G/Glen Van Der Knijff; P. 083 C/Hubert Stadler; P. 083 Look/Daniel Schoenen; P. 083 C/Fabio Muzzi; P. 084 G/Jeremy Woodhouse; P. 084 M/Julian Elliott; P. 084 Look/Juergen Richter; P. 085 C/SIME/da Ros Luca; P. 085 G/Nicola Panzeri; P. 085 C/Stefano Rellandini; P. 085 G/Peter Adams; P. 085 C/Hubert Stadler; P. 085 M/Martin Moxter; P. 085 C/Roland Gerth; P. 085 C/Guido Cozzi; P. 085 Look/Juergen Richter; P. 086 M/Alamy; P. 086-087 M/Paul Williams; P. 087 L/Anita Back; P. 087 L/Hartmut Krintz; P. 088 M/Moreno Geremetta; P. 088 Look/Tobias Richter; P. 088 G/Joe Daniel Price; P. 090-091 G/Rilind Hoxha; P. 091 C/Angelo Cavalli; P. 091 G/Martin Ruegner; P. 093 G/Catherina Unger; P. 093 L/Raffaele Celentano; P. 094 G/David Madison; P. 095 G/Catherina Unger; P. 096 L/Hartmut Krintz; P. 096-097 Look/Jan Greene; P. 097 L/Hartmut Krintz; P. 097 L/Frank Heuer; P. 098-099 G/Matteo Colombo; P. 099 M/Michael Rucker; P. 100 Look/Rainer Mirau; P. 100 L/Hartmut Krintz; P. 100 L/Hartmut Krintz; P. 101 L/Hartmut Krintz; P. 102 Look/O. Seehauser; P. 102 L/Aldo Pavan; P. 102 G/Francesco Iacobelli; P. 102 L/Joerg Madow; P. 103 C/Clemens Zahn; P. 103 M/Caia Image; P. 103 L/Max Galli; P. 104-105 G/Hiroshi Higuchi; P. 105 M/Alamy; P. 106 G/David C. Tomlinson; P. 106 Look/Heinz Wohner; P. 106 Look/TerraVista; P. 107 C/Marko Cristoforo; P. 107 L/Upatou; P. 108 L/Max Galli; P. 108 G/W. Buss; P. 108-109 G/Peter Adams; P. 109 G/S. Lombardi Vallauri; P. 109 M/Cubolmages; P. 109 G/De Agostini; P. 109 G/Walter Zeria; P. 110 L/Max Galli; P. 110-111 G/Marco Brivio; P. 111 Look/ClickAlps; P. 111 G/Atlantide Phototravel; P. 112 G/Francesco Iacobelli; P. 112 G/Diana Crestani; P. 113 L/Luigi Caputo; P. 113 C/Mauro Magliani; P. 113 G/Atlantide Phototravel; P. 113 G/John Daniel Price; P. 113 L/Hartmut Krintz; P. 113 C/Clemens Zahn; P. 113 L/Hartmut Krintz; P. 114 G/Maremagnum; P. 114-115 G/Atlantide Phototravel; P. 115 M/Pixtal; P. 115 L/Max Galli; P. 116 Look/P. Lubenow; P. 116 Look/Katharina Jaeger; P. 116 G/John Arnold; P. 116 L/Reporters; P. 117 C/Rainer Hackenberg; P. 117 G/Hans-Peter Merten; P. 118 G/Peter Zele; P. 118 M/Siepmann; P. 119 C/Sandro Vannini; P. 119 M/Olaf Protze; P. 119 G/Katja Kreyer; P. 120-121 M/Alamy; P. 121 G/Ken Welsh; P. 123 G/Slow Images; P. 123 G/Valentino Grassi; P. 124 G/Slow Images; P. 124 G/Francesco Iacobelli; P. 125 G/Francesco Iacobelli; P. 125 G/Francesco Iacobelli; P. 126-127 G/Owen Franken; P. 127 G/Thomas Stankiewicz; P. 128 G/Atlantide Phototravel; P. 128 L/Sasse; P. 128 L/IMI; P. 129 G/Maremagnum; P. 129 G/Maremagnum; P. 129 L/Max Galli; P. 130-131 Look/ClickAlps; P. 131 G/G. Carfagna; P. 131 M/Alamy; P. 132 G/De Agostini; P. 132-133 C/Funkystock; P. 133 L/Max Galli; P. 133 L/Max Galli; P. 134-135 C/Stefano Amantini; P. 135 Look/RobertHarding; P. 136 M/Alamy; P. 136 L/Sasse; P. 136 L/Max Galli; P. 137 G/John Arnold; P. 137 G/Peter Zele; P. 137 M/Alamy; P. 137 G/Francesco Iacobelli; P. 137 C/Funkystock; P. 137 C/Stefano Amantini; P. 137 C/Valentino Grassi; P. 137 C/Rainer Hackenberg; P. 137 M/Pixtal; P. 138 G/V. Nimalathil; P. 138-139 G/Gehring; P. 139 G/Guido Cozzi; P. 139 L/Raffaele Celentano; P. 140 C/Araldo de Luca; P. 140 G/Art Images/Etruscan; P. 140 G/Marka; P. 141 M/Stefan Auth; P. 141 C/Roland Gerth; P. 142 L/Raffaele Celentano; P. 142 L/Raffaele Celentano; P. 142 G/Fabio Muzzi; P. 143 G/John Cornish; P. 143 L/Raffaele Celentano; P. 143 G/Guido Cozzi; P. 144 L/Raffaele Celentano; P. 144 G/Fabian Cavallo; P. 144 G/Jan Trower; P. 145 L/Max Galli; P. 145 G/Slow Images; P. 145 G/Julian Elliott; P. 146-147 G/Slow Images; P. 147 G/Travelpix Ltd; P. 148 G/AGF; P. 148 Look/Oliver Blum; P. 148-149 G/Paolo Corsetti; P. 149 C/Ted Levine; P. 150 G/P. Vannini; P. 150 G/C. Sappa; P. 150-151 M/Alamy; P. 151 G/Riccardo Bruni; P. 151 G/Anne Maennur; P. 152 C/Sandro Vannini; P. 152 Look/age; P. 152 G/G. Nimalathil; P. 152 C/Atlantide Phototravel; P. 153 G/U. Colnago; P. 153 M/Alamy; P. 153 G/Gehring; P. 153 M/Stefan

Auth; P. 153 C/Sandro Vannini; P. 153 L/Raffaele Celentano; P. 153 G/Jan Trower; P. 153 G/Slow Images; P. 154 G/Slow Images; P. 154-155 C/Ken Kaminsky; P. 155 C/Grand Tour Collection; P. 155 C/Paul Williams; P. 156 Look/age; P. 156-157 G/Guy Vanderelst; P. 157 G/Slow Images; P. 157 G/Travel Pix Ltd; P. 158-159 M/Westend61; P. 159 G/Jorg Kreuel; P. 161 G/Arnie Ng; P. 162 C/Larry Fisher; P. 162 C/Alberto Pizzoli; P. 162-163 C/Sylvain Sonnet; P. 163 G/Nikada; P. 163 C/Fratelli Alinari; P. 164 Look/Konrad Wotho; P. 164 C/Mimmo Jodice; P. 164-165 G/Richard T'Anson; P. 165 M/Alamy; P. 166 C/Roger Ressmeyer; P. 166 G/Mariusz Kluzniak; P. 166-167 C/Angelo Cavalli; P. 167 C/Michele Falzone; P. 167 G/Henryk Sadura; P. 168 C/Vittorio Sciosia; P. 168-169 G/AGF; P. 169 M/Giovanni Guarino; P. 169 G/AGF; P. 169 C/Gianni Dagli Orti; P. 170-171 C/Angelo Cavalli; P. 171 G/Albert Tan; P. 172 G/AGF; P. 172 G/Peter Adams; P. 172 M/Alamy; P. 173 C/Michele Falzone; P. 173 G/Guy Vanderelst; P. 173 G/AGF; P. 173 C/John Heseltine; P. 173 C/Mimmo Jodice; P. 173 C/Franz-Marc Frei; P. 173 G/Albert Tan; P. 173 C/Vittorio Sciosia; P. 173 C/Sylvain Sonnet; P. 173 G/Mariusz Kluzniak; P. 174 L/Max Galli; P. 174-175 Look/ClickAlps; P. 175 Look/age; P. 175 G/P. Vannini; P. 175 M/Albrecht Weifler; P. 176 M/Alamy; P. 176 G/Andia; P. 176 L/Raffaele Celentano; P. 177 Look/Konrad Wotho; P. 177 L/Raffaele Celentano; P. 178 M/John Warburton-Lee; P. 178 L/Raffaele Celentano; P. 179 Look/age; P. 179 L/Max Galli; P. 180-181 L/Max Galli; P. 181 G/Marka; P. 181 G/Marka; P. 182 L/Max Galli; P. 182-183 G/AGF; P. 183 L/Markus Kirchgessner; P. 183 L/Raffaele Celentano; P. 184 M/Markus Lange; P. 184 L/Max Galli; P. 184 L/Raffaele Celentano; P. 185 Look/ClickAlps; P. 185 M/Alamy; P. 185 Look/age; P. 185 L/Max Galli; P. 185 L/Raffaele Celentano; P. 185 L/Markus Kirchgessner; P. 185 L/Raffaele Celentano; P. 185 L/Max Galli; P. 186 Look/Travel Collection; P. 186-187 G/Francesco Iacobelli; P. 187 G/Stefano Opp; P. 187 M/Alamy; P. 188 L/Uobias Hauser; P. 188 M/Klaus Scholz; P. 189 G/Amateur photographer, still learning...; P. 189 L/Raffaele Celentano; P. 190 L/Norbert Enker; P. 191 G/Jeremy Woodhouse; P. 191 M/Christian Back; P. 191 M/Fabiano Cadedo; P. 192 L/Tobias Hauser; P. 192 M/Cubolmages; P. 192-193 G/Jeremy Woodhouse; P. 193 G/Education Images; P. 194 L/Tobias Hauser; P. 194 Look/Travel Collection; P. 194 M/Doug Pearson; P. 195 G/Roberto Moiola; P. 195 M/Markus Lange; P. 196 L/Tobias Hauser; P. 196 L/Tobias Hauser; P. 196-197 G/Francesco Iacobelli; P. 197 M/Cubolmages; P. 198 G/Mel Longhurst; P. 198 L/Amme; P. 198 G/AGF; P. 199 L/Raffaele Celentano; P. 199 G/Jeremy Woodhouse; P. 199 G/Amateur photographer, still learning...; P. 199 M/Cubolmages; P. 199 M/Cubolmages; P. 199 L/Tobias Hauser; P. 199 M/Markus Lange; P. 199 C/Sandro Vannini; P. 199 L/Uobias Hauser; P. 199 M/Christian Back; P. 199 G/Francesco Iacobelli; P. 200 C/Antonino Burtuccio; P. 200-201 G/David Trood; P. 201 C/Jeremy Woodhouse; P. 201 M/Alamy; P. 202 G/Stocktree Images; P. 202 C/Jay Dickman; P. 202-203 G/Marco Simoni; P. 203 L/Raffaele Celentano; P. 204 G/Richard T'Anson; P. 204 G/Holger Leue; P. 205 L/Max Galli; P. 205 L/Raffaele Celentano; P. 206-207 M/Alamy; P. 207 M/Alamy; P. 208 C/Macduff Everton; P. 208 C/Hubert Stadler; P. 208 G/Dragan Yordanov; P. 208-209 G/Slow Images; P. 209 G/Laurie Chamberlain; P. 209 M/United Archives; P. 210-211 M/Alamy; P. 211 G/Piotr Jacewski; P. 212 M/Cubolmages; P. 212 C/J. P. 212 M/Katja Kreyer; P. 213 C/Jay Dickman; P. 213 G/David Trood; P. 213 C/Jeremy Woodhouse; P. 213 C/Hubert Stadler; P. 213 G/Laurie Chamberlain; P. 213 M/Alamy; P. 213 C/Lance Nelson; P. 213 G/Marco Simoni; P. 213 M/Alamy; P. 214 L/Martin Kirchner; P. 214-215 G/Luis Davilla; P. 215 M/Alamy; P. 215 G/Arnau Spain; P. 216 L/Martin Kirchner; P. 216 G/Walter Bibikow; P. 217 C/Sylvain Sonnet; P. 218 L/Karl-Heinz Raach; P. 218 L/Markus Kirchgessner; P. 218 L/Martin Kirchner; P. 218-219 M/Alamy; P. 219 L/Timo Soriano; P. 220 L/Karl-Heinz Raach; P. 220 Look/Hemis; P. 220 G/Christian Kobz; P. 221 G/Jean-Pierre Lescourret; P. 221 L/Karl-Heinz Raach;

P. 221 L/Raffaele Celentano; P. 221 L/Martin Kirchner; P. 221 M/Alamy; P. 222-223 C/Angelo Cavalli; P. 224 L/Frank Heuer; P. 224 L/Frank Heuer; P. 225 G/123ducc; P. 225 Look/Heinz Wohner; P. 225 G/Francesco Riccardi Iacomino; P. 226 M/Fritz Mader; P. 226 L/Hartmut Krintz; P. 226 C/Grand Tour Collection; P. 227 M/Udo Bernhart; P. 227 M/Marco Simoni; P. 227 M/Udo Bernhart; P. 228 Look/Andreas Straub; P. 228 G/Pa-Pette; P. 228 Look/Andreas Straub; P. 229 M/Stefan Hewitt; P. 229 C/James L. Amos; P. 229 C/Nathan Benn; P. 230 M/age; P. 230 M/Günter Lenz; P. 230 L/Hartmut Krintz; P. 230 G/Paul Almay; P. 231 M/Photostop; P. 231 G/Walter Quirmair; P. 231 M/Cubolmages; P. 232 M/Alamy; P. 232 G/De Agostini; P. 232 G/A. De Gregorio; P. 233 M/Alamy; P. 233 M/Alamy; P. 234 M/Alamy; P. 234 M/Cubolmages; P. 234 G/Panorama Images; P. 235 G/Hiroshi Higuchi; P. 235 M/age; P. 235 M/Prisma; P. 236 M/Cubolmages; P. 236 G/Stefano Amantini; P. 236 M/United Archives; P. 236 G/Bridgeman Art Library; P. 237 M/Alamy; P. 237 G/John Freeman; P. 237 L/Toma Babovic; P. 237 G/John Daniel Price; P. 237 L/Max Galli; P. 238 G/U. Colnago; P. 238 C/David Lees; P. 239 G/A. De Gregorio; P. 239 G/A. De Gregorio; P. 239 M/United Archives; P. 240 M/BAO; P. 240 G/Roger Coulam; P. 240 G/Slow Images; P. 241 L/Martin Kirchner; P. 241 M/Alamy; P. 241 L/Hedda Eid; P. 242 M/Pixtal; P. 242 C/Sandro Vannini; P. 242 G/Ken Welsh; P. 243 L/Martin Kirchner; P. 243 G/Julian Elliott; P. 243 L/Max Galli; P. 244 L/IMI; P. 244 L/Ralf Kreuels; P. 244 C/Robert Harding; P. 245 G/Hiroshi Higuchi; P. 245 C/Grand Tour Collection; P. 245 G/Sonja Jordan; P. 246 G/Krzysztof Dydyński; P. 246 G/Andrea Pucci; P. 246 G/Funkystock; P. 247 L/John Freeman; P. 247 G/Maremagnum; P. 247 L/Fulvio Zanettini; P. 248 Look/age; P. 248 G/Atlantide Phototravel; P. 248 M/Alamy; P. 249 M/Olaf Protze; P. 249 M/Rainer Mirau; P. 249 G/Jan Scliaus; P. 250 C/John and Lisa Merrill; P. 250 G/Mandy; P. 251 L/Raffaele Celentano; P. 251 G/Craig Pershore; P. 251 G/John Cornish; P. 252 C/Dennis Marz; P. 252 G/Slow Images; P. 252 G/Allan Baxter; P. 253 G/Frank Bienewald; P. 253 L/Harscher; P. 253 M/Peter Seyffarth; P. 254 Look/Juergen Richter; P. 254 Look/Juergen Richter; P. 255 G/Slow Images; P. 255 C/Fabian Cavallo; P. 255 G/Travelpix Ltd; P. 256 C/Araldo de Luca; P. 256 M/Stefan Auth; P. 256 G/Valerio Mei; P. 256 G/Romaoslo; P. 257 Look/age; P. 257 C/Grand Tour Collection; P. 257 G/John Lawrence; P. 258 G/Muratan Rater; P. 258 L/Max Galli; P. 258 L/Max Galli; P. 259 M/Raimund Kutter; P. 259 M/Paul Williams; P. 260 G/Panorama Images; P. 260 L/Peter Bialobor; P. 260 C/Atlantide Phototravel; P. 261 G/Mariusz Kluzniak; P. 261 M/Alamy; P. 261 C/Massimo Borch; P. 262 G/Michele Falzone; P. 262 Look/Konrad Wotho; P. 262 C/Mimmo Jodice; P. 263 L/Raffaele Celentano; P. 263 L/Thomas Linkel; P. 263 C/Angelo Cavalli; P. 264 C/Mimmo Jodice; P. 264 M/Alamy; P. 264 M/age; P. 265 G/G. Sosio; P. 265 L/Markus Kirchgessner; P. 265 L/Raffaele Celentano; P. 266 C/Funkystock; P. 266 C/Guido Cozzi; P. 267 M/Giovanni Guarino; P. 267 C/Paul Williams; P. 268 C/Stefano Amantini; P. 268 Look/RobertHarding; P. 268 M/Alamy; P. 269 G/M. Santini; P. 269 C/Frank Lukassek; P. 269 C/Jay Dickman; P. 270 G/Matthew Williams-Ellis; P. 270 Look/RobertHarding; P. 270 M/United Archives; P. 271 C/Salvo Orlando; P. 271 G/David Trood; P. 271 C/Martin Rietze; P. 272 C/Macduff Everton; P. 272 G/Piotr Jacewski; P. 272 M/Alamy; P. 273 G/Slow Images; P. 273 L/Max Galli; P. 273 M/Cubolmages; P. 274 C/Vittorio Sciosia; P. 274 M/United Archives; P. 275 M/Katja Kreyer; P. 275 G/R. Carnovali; P. 276 L/Uobias Hauser; P. 276 M/Cubolmages; P. 276 M/Christian Back; P. 277 L/Hemispheres; P. 277 L/Martin Kirchner; P. 277 G/Hans Peter Merten; P. 277 L/Hemispheres; P. 278 M/Alamy; P. 278 G/Jean-Pierre Lescourret; P. 278 M/Jochen Tack; P. 279 G/A. Dagli Orti; P. 279 C/Paul Almay; P. 279 G/DEA PICTURE LIBRARY; P. 280-281 L/Georg Knoll.

www.lannoo.com

Registreer u op onze website en we sturen u regelmatig een nieuwsbrief met informatie over nieuwe boeken en met interessante, exclusieve aanbiedingen.

Als u opmerkingen of vragen heeft, dan kunt u contact opnemen met onze

redactie: redactie.toerisme@lannoo.com.

Vertaling: Christelle Bogaert

Opmaak en cover: Peter De Bock

Oorspronkelijke titel: Unterwegs in Italien

© Kunth Verlag GmbH & Co. KG, München, Uitgeverij Lannoo nv, Tiel, 2019

© Cartografie: Kunth Verlag GmbH & Co. KG

D/2019/45/40 – NUR 512
ISBN 978 94 014 5833 7

Deze uitgave werd met de meeste zorg samengesteld. De juistheid van de gegevens is mede afhankelijk van informatie die ons werd verstrekt door derden. Indien die informatie onjuistheden bevat, kan Lannoo daarvoor geen aansprakelijkheid aanvaarden.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeleuvoudig, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op welke andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.